

רב כהנא עולה לארץ ויורד ממנה

בבא קמא דף קיז עמוד א – עולה (גולה) לבית המדרש בטבריה

... א"ל רב: כהנא, עד האינדנא הוו פרסאי דלא קפדי אשפיכות דמים, והשתא איכא יוונאי דקפדו אשפיכות דמים ... קום סק לארעא דישראל, וקביל עלך דלא תקשי לרבי יוחנן שבע שנין.¹

הלך (רב כהנא) ומצא את ריש לקיש כשהוא יושב ומסיים את ישיבת היום לחכמים.² אמר להם (רב כהנא לתלמידים): ריש לקיש היכן הוא? אמרו לו מדוע?³ אמר להם: זו קושיה וזו קושיה, וזה תירוצה וזה תירוצה. אמרו לו לריש לקיש.⁴ הלך ריש לקיש א"ל לרבי יוחנן: ארי עלה מבבל, יעיין אדוני בשיעור של מחר. למחרת הושיבו (את רב כהנא) בשורה הראשונה לפני ר' יוחנן. אמר (ר' יוחנן) שמועה ולא הקשה, שמועה ולא הקשה (רב כהנא).⁵ הורידו אותו אחרנית שבע שורות (אחת אחרי השנייה) עד שהושיבו אותו בשורה האחרונה.⁶ א"ל רבי יוחנן לר"ש בן לקיש: ארי שאמרת נעשה שועל!

אמר (רב כהנא בליבו): יהי רצון שאותן שבע שורות יהיו חילוף שבע שנים שאמר לי רב.⁷ נעמד (רב כהנא) על רגליו.⁸ אמר לו (לר' יוחנן): יחזור אדוני על דרשתו.⁹ אמר שמועה והקשה. העמידו (הושיבו) אותו בשורה הראשונה.¹⁰ אמר (שוב ר' יוחנן) שמועה והקשה (עליו רב כהנא). ר' יוחנן היה יושב על שבעה כרים (כדי שייראה לכל). הורידו לו מצע אחד מתחתיו.¹¹ שוב אמר ר' יוחנן שמועה והקשה לו, עד שהורידו את כל המצעות מתחתיו וישב על הארץ.¹²

¹ תחילתו של הסיפור שם שרב כהנא, שהיה אז כנראה צעיר וחם מזג, הרג בן אדם (בדין, אחרי שהאיש הזה התנהג כמוסר לגויים, אבל נטל את החוק לידיים) ונאלץ לברוח מהשלטונות. רב שולח אותו לארץ ישראל לשיבתו של ר' יוחנן. אבל מתנה איתו תנאי ששבע שנים הוא לא מקשה שום קושיה לר' יוחנן. על גאונותו של רב כהנא ראו בגמרא שבת סג ע"א שבגיל 18 ידע את התלמוד כולו (מה שהיה וכו'). מכאן ואילך נביא את הגמרא בתרגום לעברית בעזרת פירוש שטיינזלץ. שגיאות מי ביין – הן כולן שלנו. ומעניין עוד לחקור איזה איזור של בבל היה תחת שלטון היוונים ומתי אירע דבר זה.

² היינו חוזר ומסכם לתלמידים את השיעור היומי שהועבר כך נראה ע"י ר' יוחנן. ראו פירוש רש"י שם.

³ נראה שכחלק מהחזרה על השיעור השאיר ריש לקיש את התלמידים לבד על מנת שיחזרו וישנונו בעצמם על השיעור (לאחר שהוא שינן איתם פעם ראשונה), ובקטע זה בא רב כהנא ושואל היכן הוא ריש לקיש והתלמידים שואלים אותו מדוע הוא שואל. נראה שלרב כהנא היה מה לומר על מה ששמע מהתלמידים, אבל לא חיכה שריש לקיש יחזור.

⁴ סיפרו התלמידים לריש לקיש את המפגש עם רב כהנא. האם ביקש להתוודע אליו? לא ברור, אבל נראה שהתרשם מאד ממה ששמע מהתלמידים.

⁵ שהרי רב בבבל הורה לו לא להקשות לר' יוחנן שבע שנים.

⁶ נראה ללמוד מכאן שהמנהג היה שלאחר שהרב אמר שמועה כלשהיא: משנה, ברייתא, הצגת נושא, שאלה וכו', נתן מרווח זמן לתלמידים להתערב וניתנה זכות הדיבור תחילה לשורה הראשונה הקרובה ביותר לרב, ואם אף תלמיד לא העיר, ניתנה הרשות לשורה השנייה וכו'. וכך קדמו תלמידים משורה לשורה (במקרה של רב כהנא גם הורידו). על סדר ישיבה זה וקידום התלמידים ראו מסכת סנהדרין פרק ד משניות ג-ד, תוספתא סנהדרין ח ב, שיר השירים רבה ד ב ועוד. ראו בדברינו [הוי זנב לאריות ולא ראש לשועלים](#). אך שם מדובר בבית דין ובשלוש שורות שלאחריהן כלשון התוספתא: "לא היה שם טקס אלא כל הקודם את חבירו לתוך ארבע אמות זכה", ואילו כאן – שבע שורות. אך אפשר ללמוד משם כיצד נהגו כשהעלו מישהו שורה, את מי הורידו לשורה הנמוכה יותר. ישבו בתוך השורה לפי רמת הידע, ראו שם.

⁷ אם לא נאמר שרב כהנא נהג כאן ביהירות-מה ונרצה לדון לכף זכות את החלטתו, נאמר שהוא הבין (רצה להבין) ששבע השנים שגזר עליו רב שלא להקשות לר' יוחנן ולא להתערב בשיעורו, משמעותן שבארץ ישראל הוא יתחיל את לימודו כאחרון התלמידים. העברתו לספסל התלמידים האחרון יחד עם כל תינוקות בית המדרש, מילאה את גזירתו של רב. ראו בגמרא בבא מציעא פה ע"א שר' זירא (זעירא) כשעלה לארץ ישב מאה ימים בתענית על מנת שישכח את תורת בבל.

⁸ פעולה שכנראה מסמנת שהתלמיד גם מהשורה האחרונה מבקש לומר משהו, ומקובל שהרב יפנה אליו ויתן לו את רשות הדיבור. רב כהנא היה כנראה אדם גבוה ונאה, ראו בבא מציעא פד ע"א: "שופריה דרב כהנא מעין שופריה דרבי אבהו, שופריה דרבי אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו, שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון". ור' יוחנן ששם מסופר כמה יפה היה (ככוס כסף שעלה מבית הצורף ומלא גרעיני רימון ועומד מול השמש), לא נמנה ברשימה זו משום שלא הייתה לו "הדרת פנים".

⁹ בקשה זו של רב כהנא שר' יוחנן יחזור על השמועה נראית קצת תמוהה. האם כל תלמיד רשאי היה לעשות כן, כולל תלמיד מהשורה האחרונה? האם הדבר מעיד על תקיפותו ועזות פניו של רב כהנא (שכבר הרג אדם ...), או שמא על ענוותנותו וסבלנותו של ר' יוחנן שבמקומות רבים אחרים נחשב לקפדן למדי? ראו בדברינו [ר' יוחנן קפדן היה](#) בדפים המיוחדים.

¹⁰ גם הקפצה זו ישירות מהשורה השביעית לראשונה צריכה עיון, משום שבפשוטו היו מקדמים את התלמידים שורה – שורה. האם הייתה הקושיה של רב כהנא חזקה כל כך, או שמא ר' יוחנן (או ריש לקיש שישב מן הסתם לצידו) זיהה שאכן מדובר בארי ולא בשועל. ואולי קיצרה הגמרא ואחרי כל קושיה התקדם שורה אחת, כפי שמקודם ירד, והתמלאו שבע השנים של גזירת רב והפעם לחיוב. בכל מקרה, פשיטא שרב כהנא זוהה כמי שחדש בבית המדרש ובא מבחוץ.

¹¹ משום שלא ידע לענות, הורידו לו, לר' יוחנן, מצע אחד מתחתיו, להראות שהוא מקטין עצמו בפניו.

¹² כעת יושב ר' יוחנן בגובה אחד עם תלמידיו (שישבו כולם מן הסתם על הקרקע), בפרט מול השורה הראשונה ובפרט בפרט פנים אל פנים מול רב כהנא. נראה שהגענו לשיא של הסיפור - ענוותנות גדולה של ר' יוחנן ופתיחות גדולה של בית המדרש. לחשוב שרב בימינו היה נוהג כך כאשר לא ידע תשובה לשאלה של תלמיד! אבל הדברים דווקא מסתבכים בנקודה זו.

רבי יוחנן אדם זקן היה והיו גביני עיניו סרוחים.¹³ אמר להם: הגביהו לי את עיני ואראה.¹⁴ הרימו לו את גביניו במכחול של כסף,¹⁵ ראה אותו (ר' יוחנן את רב כהנא) ששפתיו פרודות.¹⁶ סבר (ר' יוחנן) שהוא צוחק עליו, חלשה דעתו ונחה נפשו (של רב כהנא).¹⁷ נפשיה. למחר אמר להם רבי יוחנן לרבנן: ראיתם לבבלי איך הוא עושה? אמרו לו: דרכו כך.¹⁸

מסכת שבת דף פה עמוד ב – תורת ר' יוחנן מפי רב כהנא

אמר רב כהנא אמר רבי יוחנן: הרוצה למלאות כל גינתו ירק עושה ערוגה ששה על ששה, ועוגל בה חמשה, וממלא קרנותיה כל מה שירצה.¹⁹

ירושלמי ברכות פרק ב הלכה ח (ז לשיטות אחרות) – רב כהנא חוזר לבבל²⁰

כהנא היה עלם צעיר כאשר עלה לכאן.²¹ ראה אותו בן בליעל אחד, אמר לו (בזלזול): מה קול (שמעת) בשמים? כשהיית למעלה, מה שמעת שם? אמר לו: גזר דינו של אותו האיש נחתם וכך אכן אירע לו.²² פגע בו (ראהו) אדם אחר אמר לו: מה קול בשמים? אמר לו: גזר דינו של אותו האיש נחתם וכך אכן אירע לו. אמר (רב כהנא לעצמו) מה, עליתי לזכות ואני חוטא?! מה, עליתי לקטול את בני ארץ ישראל?! אלך וארד לי מהמקום שעליתי.²³ בא אצל ר' יוחנן, אמר לו: אדם שאמו מבזה אותו, ואשת אביו מכבדת אותו לאן ילך?²⁴ אמר לו: ילך למקום שמכבדים אותו! ירד כהנא מהמקום שעלה, היינו מא"י, וחזר לבבל. באו ואמרו לר' יוחנן: ירד כהנא לבבל! אמר: מה, הוא הלך מבלי לבקש רשות? אמרו לו: אותם הדברים שאמר לך הם נטילת רשות שנטל ממך.

¹³ סבל ממחלת צניחת עפעפיים ויש אומרים שמכאן הביטוי "טול קורה מבין עיניך".

¹⁴ את מי שמקשה עלי כל כך הרבה קושיות.

¹⁵ האם מתקן זה הוא מה שמכונה "טול קורה מבין עיניך"? ראו בגמרא בבא בתרא טו ע"ב: "אומר לו: טול קיסם מבין שיניך, אומר לו: טול קורה מבין עיניך".

¹⁶ שפתיו של רב כהנא שהיה לו מום בשפתיו ור' יוחנן חשב שהוא מגחך עליו.

¹⁷ מפקדנותו של ר' יוחנן, ראו בגמרא בבא בתרא עה י"א, מובא בדברינו [ר' יוחנן קפדן היה](#), על תלמיד שלגלג על דרשת אחרית הימים של ר' יוחנן עד שזה תלה בו עיניו ועשהו "גל עצמות".

¹⁸ וכאן ממשך הסיפור שר' יוחנן הולך למערה בה נקבר רב כהנא לבקש ממנו מחילה, אך על פתח המערה שוכן נחש שלא נותן להתקרב אליה. ר' יוחנן פונה לנחש ואומר: עכנא, עכנא, פתח פומיך ויכנס הרב אצל תלמיד - ולא פתח הנחש. "יכנס חבר אצל חבר - ולא פתח". עד שאמר ר' יוחנן: "יכנס תלמיד אצל הרב" - או אז הרשה הנחש לר' יוחנן להיכנס למערה ולפקוד את מקום הקבר של רב כהנא. ר' יוחנן מבקש עליו רחמים ומחיה אותו, ואומר לו: אילו ידעתי שזו דרכו של אדוני "לא חלשא דעת", היינו לא הייתי מקפיד כל כך (וגורם למותך). ר' יוחנן מבקש מרב כהנא שיחזור איתו לבית המדרש, אך רב כהנא מתנה זאת בכך שר' יוחנן יתפלל ששוב לא ימות רב כהנא (שלא ייזק מהקפדות חכמים בפרט חכמי ארץ ישראל). הזמן חולף ור' יוחנן מעמיד ומחיה את רב כהנא ושואל לו, בהזדמנות זו (או שמה לאחר זמן) את כל הספיקות שהיו לו ורב כהנא פותר אותן אחת לאחת. ועל זה באה אח"כ אמירתו של ר' יוחנן בשבח תורת בני בבל: "דילכון אמרי, דילהון היא". מפרש רש"י: "תורה שלכם שהייתי אומר של בני ארץ ישראל היא - של בני בבל היא". נראה שזה תעודת הוקרה והכרה ענקית בזכות תורת בבל, מפי גדול אמוראי ארץ ישראל.

¹⁹ כך בדיני כלאיים. מצאנו עוד מספר מועט (שישה?) של ציטוטים בגמרא בבלי שרב כהנא מביא מתורתו של ר' יוחנן. אין להשוות עם מספר הציטוטים של רב כהנא בשם רב ששלח אותו לארץ. גם לא ברור באיזה "כהנא" מדובר, ראו בערך רב כהנא בויקיפדיה שהיו מספר רב כהנא בדורות האמוראים. לא מצאנו ציטוטים של ר' יוחנן מפי רב כהנא בירושלמי. אך ראו בירושלמי ערלה פרק א הלכה ה מחלוקת בין "כהנא" - בלי התואר רב ובין ר' יוחנן. כך או כך, מסתבר שרב כהנא חזר לבבל ועל כך במקור הבא. ואפשר שהמתנה הגדולה שעם ישראל קיבל מזמן שהותו של רב כהנא בארץ ישראל בבית מדרשם של ר' יוחנן ואיש לקיש במאה השלישית לספירה, הוא המדרש הארץ ישראלי שנחשב לאחד ממדרשי האמוראים הקדומים הנושא את השם **פסיקתא דרב כהנא**.

²⁰ מקור זה והסברו המקיף אנו חייבים לשאול ליברמן, למאמרו: כך היה וכל יהיה - יהודי ארץ ישראל ויהודי העולם בתקופת המשנה והתלמוד (חפשו ברשת).

²¹ היינו לארץ ישראל, בתרגום ופירוש ירושלמי זה נעזרנו בפרשנים הקלאסיים כפני משה, אך בעיקר בפירוש ידיד נפש ובהסבריו של הרב יהושע בוך בירושלמי שבהוצאת מפעל תלמודה של ארץ ישראל.

²² הפרשנים מסבירים שהסיפור על מותו וחזרתו לחיים (בעלם צעיר) של רב כהנא, כפי שראינו במקור הקודם, התפרסם, ואותו אדם מרושע התגרה ברב כהנא: איך היה שם למעלה? מה ראית או שמעת שם? ורב כהנא אומר לו: שמעתי שנחתם גזר דינו של אותו האיש (דיבור בלשון נקי בגוף שלישי) למיתה, וכך אכן אירע לו.

²³ רב כהנא לא לבד, ראו בירושלמי שם הסיפור על ר' זעירא (זעירא) שעלה גם הוא מבבל, כיצד ביקש לקנות בשר אצל הקצב וזה דורש מחיר מסוים בתוספת מכה וגם הוא, ר' זעירא, גרם בסופו של דבר למותו של אותו קצב. ראו גם בגמרא יומא ט ע"ב על ריש לקיש שמסרב לסייע לרבה בר בר חנה בחציית הירדן ככניסה לארץ. אבל רב כהנא נחרד מכך שעכשיו הוא גורם למותם של אנשים ובעטיו נפטרו אנשי ארץ ישראל, הגם שהם פגעו בו, והוא מגיע למסקנה שאין מקומו יותר בארץ, אם כנפגע ואם כפוגע. עניין זה של יחסם הקשה של בני ארץ ישראל כלפי בני הגולה (גם ההפך?) - גם אלה המעטים שכן עלו וסבלו מנחת זרועם של בני ארץ ישראל, נדון במאמר הנ"ל של שאול ליברמן וכל היודע עוד כתיבה והרחבה בעניין זה, אנה יודיענו במהרה.

²⁴ רב כהנא לא רצה לומר לר' יוחנן במפורש שברצונו לחזור לבבל, ונקט בדרך משל. ארץ ישראל משולה לאם וח"ל משולה לאשת האב, כאן יש לו צער ובח"ל עושים לו כבוד, לאן ילך? ור' יוחנן לא הבין שמדובר במשל ומהו הנמשל.

אחרית דבר

שאל ליברמן מסכם את הסיפור האחרון בדברים הבאים :
שמעתי תלונות כאלה מכמה אנשים שבארצם ובעריהם היו מכובדים מאד, וכשבאו לכאן, אין נוהגים בהם בכבוד. ופעמים הם נוהגים כמעשה המסופר בירושלמי. זוהי טעות גמורה. רב כהנא רצה לרדת מטעמים שלו, אבל לא העז לשאול את ר' יוחנן ישירות. אמרו בבבלי: "טוב מכות של אם מנשיקותיה של אשת האב".²⁵ הגולה איננה אפילו אשת אב, אלא היא אם חורגת ואכזרית. והאם שלנו היא רק הארץ. ומי שבא לכו, אף שמכים אותו ומזלזלים בו – את אמו לא יעזוב.²⁶

מחלקי המים

²⁵ ליברמן מפנה לאמירה זו לכתב יד של גמרא תענית כ ע"א. לא מצאנו מקור זה, וכל המסייע בידינו יבורך מאם הברכות.
²⁶ נראה שאת הדברים הנמלצים האלה כתב שאול ליברמן בשנותיו בארץ, אך בסופו של דבר הוא עצמו נאלץ לרדת לארה"ב, אחרי שלא נמצאה לו משרה הולמת בארץ. איזו נבואה עצמית קשה.